

Asia: VN/1347/2021

Arviomuistio oikeudenkäyntikuluista riita-asioissa

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden lausunto oikeusministeriön oikeudenkäyntikuluja koskevasta arviomuistiosta

1. Yleistä

Riita-asioiden oikeudenkäyntikulut ovat nykyisellään nousseet niin korkeiksi, että jo niihin liittyvä ns. kuluriski muodostaa esteen oikeusturvan saamiselle. Asia ei ole uusi (HE 107/1998), mutta toistaiseksi siihen ei ole merkittäväällä tavalla puututtu. Huolellisesti laadittu arviomuistio tarjoaa tähän kuitenkin hyvän pohjan.

Oikeusturvan saatavuuden kannalta voidaan muistiosta ilmenevin tavoin pitää ongelmallisena yhtäältä sitä, että taloudelliselta intressiltään pieniä asioita ei oikeudenkäyntikuluriskin vuoksi uskalleta saattaa lainkaan tuomioistuimen ratkaistaviksi, ja toisaalta sitä, että toteutuneissa laajemmissa riita-asioissa oikeudenkäyntikulujen määrä kohoaa riidan intressiin ja jopa asianosaisten taloudelliseen kantokykyyn nähden kohtuuttomaksi. Viimeksi mainittu tilanne esiintyy tyypillisimmillään yksityishenkilöiden välisissä kiinteistön virhettä koskevissa riidoissa, joissa maksettavaksi tuomitut oikeudenkäyntikulut ovat arviomuistionkin mukaan olleet kaikkein suurimmat (s. 34). Toisena esimerkkinä voidaan mainita työsuhteen päättämistä koskevat riidat.

Arviomuistiossa esitettyjä keinoja onkin perusteltua arvioida erikseen taloudelliselta intressiltään pienten riita-asioiden sekä toisaalta laajempien ja vaikeampien riita-asioiden osalta. Käräjäoikeus pitää pienten riita-asioiden osalta vaikuttavimpina erityisesti keinoja 12 ja 16 sekä muiden riita-asioiden osalta keinoja 3, 7, 11, ja 15. Tämän vuoksi käräjäoikeus keskittyy lausunnossaan vain sanottuihin keinoihin ja tyytyy muilta osin toteamaan lyhyesti, ettei se missään tapauksessa kannata

keino 1 (oikeudenkäyntiasiamiesten ja -avustajien kelpoisuusvaatimusten alentaminen) selvittämistä ja käyttöönottoa.

2. Intressiltään pienet riita-asiat

Käräjäoikeus pitää intressiltään pienten riita-asioiden osalta kannatettavana ns. vähäisiä vaatimuksia koskevan oikeudenkäyntimenettelyn (keino 12) ottamista osaksi Suomen oikeusjärjestelmää. Menettely olisi normaalia riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyä kevyempi ja nopeampi, ja sellaisena siitä aiheutuvat kustannukset alhaisemmat. Sanottujen asioiden osalta olisi myös syytä säätää korvattavien oikeudenkäyntikulujen enimmäismäärästä (keino 16) sekä mahdollisesti myös nykyistä alhaisemmasta oikeudenkäyntimaksusta (keino 6).

Selvää kuitenkin on, että vähäisille vaatimuksille toteutettava oikeudenkäyntimenettely, johtaessaan vireille tulevien riita-asioiden määrän kasvuun, edellyttäisi lisäresursseja tuomioistuimiin, mitä on pidettävä ensisijaisena käsittelypaikkavaihtoehtona tai esimerkiksi kuluttajariitalautakuntaan, jos mainitut asiat käsiteltäisiin siellä. Huomioon on tältä osin syytä ottaa myös se, että nämä vähäisemmät riita-asiat edellyttäisivät tuomioistuimelta aktiivisempaa prosessinjohtoa, koska asianosaiset usein prosessaisivat niissä ilman lainoppinutta asiamiestä tai avustajaa.

3. Muut riita-asiat

Asianosaisten oikeudenkäyntikulut muodostuvat pääosin asiamiesten palkkioista, joiden määrään vaikuttaa käytettävän tuntiveloituksen ohella olennaisesti asian hoitamiseen käytetty työmäärä. Asianajo on pääsääntöisesti tuntityötä, mikä on omiaan korottamaan palkkioita. Oikeudenkäyntimaksulla sen sijaan on tavanomaisten riita-asioiden kustannuksissa suhteellisen vähäinen merkitys, eikä sen alentamiseen (keino 6) ole syytä ryhtyä.

Asiamiesten työmäärän vähentämiseen tehokkaasti vaikuttava keino olisi oikeudenkäyntien keston lyhentäminen (keino 11). Keston lyhentäminen on itsessään kuitenkin vain tavoite, jonka saavuttaminen edellyttäisi ennen muuta tuomioistuinten ja etenkin käräjäoikeuksien resurssien korjaamista riittävälle tasolle. Tämä ei tietenkään sulje pois myös muiden keinojen kuten muun muassa tuomioistuinten sisäisten menettelyjen arvioimista ja tuomareiden koulutuksen lisäämistä. Näiden keinojen merkitys on kuitenkin tuomioistuinten lisäresurssitarpeeseen nähden pieni.

Oikeudenkäyntimenettelyn uudistamisen (keino 8) osalta käräjäoikeus yhtyy arviomuistiossa esitettyyn näkemykseen siitä, että jo tämänhetkiset prosessisäännökset mahdollistavat tehokkaan ja joutuisan oikeudenkäynnin. Keinona 9 esitetty preklusiosääntelyn lieventäminen ei ole kannatettava, ja se voisi käytännössä johtaa tavoiteltuun päämäärään nähden päinvastaiseen

lopputulokseen. Käräjäoikeuden kokemuksen mukaan oikeudenkäynteihin ei nimittäin panosteta varhaisessa vaiheessa tarpeettoman paljon, vaan pikemminkin päinvastoin. Asianosaiset osallistuvat valmisteluistuntoihin varsin valmistautumattomina, ja kanteen kehittäminen ja laajentaminen valmisteluistunnon jälkeen on jo nykyisin pikemminkin pääsääntö kuin poikkeus. Tuomioistuinten tulisivat mahdollisesti käyttää preklusiouhkaa nykyistä tehokkaammin. Myöskään kirjallisen menettelyn nykyistä laajempi salliminen (keino 10) ei liene oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset huomioon ottaen realistinen ratkaisuvaihtoehto, ainakaan jos se ei perustu asianosaisten suostumukseen. Sovittelun edistäminen (keino 20) on sen sijaan asianosaisten oikeudenkäyntikuluriskin kannalta hyvin kannatettavaa. Tämä keino on kuitenkin käräjäoikeuksissa jo laajalti käytössä, eikä käräjäoikeus näe, että sen laajentaminen lainsäädännön keinoin olisi enää juuri mahdollista.

Arviomuistion keinot 13 – 18 liittyvät oikeudenkäyntikulujen jakautumiseen asianosaisten kesken. Tältä osin käräjäoikeus toteaa, että täyden korvauksen periaatteesta (keino 13) ei ole syytä luopua. Myös oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n soveltaminen viran puolesta (keino 14) merkitsisi liian suurta poikkeamista riita-asioiden lähtökohtaisesta dispositiivisuudesta. Sen sijaan kannatettavaa olisi, että tuomioistuimelle säädettäisiin laajemmat mahdollisuudet puuttua viran puolesta hävinneen asianosaisten maksettavaksi tuomittaviin määrältään kohtuuttomiin oikeudenkäyntikuluihin laajentamalla oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n poikkeussäännöksen soveltamista siten kuin arviomuistiossa on esitetty (keino 15). Käräjäoikeus pitää perusteltuna, että riski kohtuuttomista oikeudenkäyntikuluista on niitä koskevan palvelusopimuksen tehneellä osapuolella eikä tämän vastapuolella, joka ei ole voinut vaikuttaa palvelusopimuksen sisältöön. Lisäksi on syytä huomata, että tuomioistuimen kohtuullistamisratkaisulla voisi olla välillistä vaikutusta voittaneen osapuolen eduksi, mikäli hän haluaisi riitauttaa asiamiehensä palkkion esimerkiksi Asianajajaliiton palkkioritamenettelyssä. Mikäli kilpailu asianajoalalla toimii, johtaisivat markkinatalouden lainalaisuudet todennäköisesti myös sellaisten toimijoiden palkkioiden laskuun, joiden kulut jäävät jatkuvasti kohtuuttomina voittaneen osapuolen maksettaviksi.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n uudistaminen olisi mahdollista toteuttaa tämän vaalikauden aikana.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus pitää myös oikeudenkäyntikuluarvion laatimista (keino 3) kannatettavana ja tutkimisen arvoisena keinoina. Uudistus lisäisi avoimuutta ja asianosaisten tietoisuutta oikeudenkäynnistä aiheutuvista kustannuksista. Oikeudenkäyntikuluarvion käyttöönottoon ja siihen, miten hyvin arvio pitää lopulta paikkansa liittyy toki ongelmia, ja se todennäköisesti lisäisi ainakin jonkin verran asiamiesten työmäärää. Keinona sen voidaan kuitenkin arvioida hillitsevän oikeudenkäyntikulujen hallitsematonta nousua.

Käräjäoikeus ei sulkisi pois myöskään asianajopalkkioiden hintasääntelyn (keino 7) käyttöä suositusluontoisena. Suositukset kuvastaisivat yleisesti hyväksyttyä palkkiokäytäntöä ja voisivat siten olla omiaan myös yhdenmukaistamaan tuomioistuinten harkintaa arvioitaessa oikeudenkäyntikulujen kohtuullisuutta kohdan 15 mukaisesti. Palkkiosuosituksen voisi antaa erillinen neuvottelukunta, joka ei toimisi Asianajajaliiton yhteydessä.

4. Erityisesti kiinteistöriidoista

Käytännössä kaikkein kohtuuttomimmiksi oikeudenkäyntikulut ovat käräjäoikeuden kokemuksen perusteella muodostuneet kiinteistön virhettä koskevissa riidoissa (esimerkiksi ns. hometalojutuissa). Riidat ovat lähes poikkeuksetta yksityishenkilöiden välisiä ja kysymys on heidän kotinaan käyttämästään kiinteistöstä, jonka arvo usein muodostaa pääosan asianosaisten varallisuudesta. Riidoissa on tyypillisesti merkittävä taloudellinen intressi ja laaja oikeudenkäyntiaineisto, ja niissä toimitetaan yleensä useampipäiväinen pääkäsittely. Kanteissa vedotaan tavallisesti useisiin rakennuksen vikoihin tai puutteisiin ja maakaaren mukaisiin virheperusteisiin, millä saatetaan ainakin osaksi pyrkiä siihen, että kanne vähintään joltakin osin menestyisi ja vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudelta vältyttäisiin. Vaikka täyden korvauksen periaatteen pysyttämistä on edellä puollettu, sen lieventäminen saattaisi vähentää näitä varmuuden vuoksi esitettyjä virheväitteitä ja siten vähentää olennaisesti oikeudenkäynnin kustannuksia.

Kiinteistöriidoissa merkittävän kuluerän asianosaisille muodostavat asiamiesten palkkioiden lisäksi kiinteistön virheiden selvittelykulut sekä todistelukustannukset. Asioissa hankitaan tyypillisesti puolin ja toisin lukuisia rakennusalan toimijoiden lausuntoja ja heitä kuullaan asiassa todistajina. Lausunnot ja todistajien kertomukset ovat lähes poikkeuksetta keskenään hyvin ristiriitaisia mitä tulee mm. väitettyihin rakennusvirheisiin, rakennuksessa ilmenneiden vaurioiden syihin ja niiden merkitykseen, asianmukaiseen rakennustapaan tai vaurioiden korjaustapaan ja -kustannuksiin. Tämä ”kilpatodistelu” aiheuttaa huomattavien todistelukustannusten ohella pääkäsittelyn laajenemisen ja asiamiesten palkkioiden kasvamisen, minkä lisäksi asianosaisten on varsin vaikea ennakoida oikeudenkäynnin lopputulosta heidän luottaessaan yksinomaan omaan todisteluunsa.

Kiinteistöriidoissa ei ole harvinaista, että asia päättyy osavoittotilanteeseen, jossa asianosaiset määrätään pitämään omat oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan tai toinen osapuoli velvoitetaan korvaamaan toisen kulut vain osaksi. Tästä huolimatta tilanne on oikeudenkäynnin kokonaiskustannusten vuoksi asianosaisten kannalta kohtuuton. Näistä syistä käräjäoikeus esittää harkittavaksi, olisiko todistelukysymykset kiinteistöriidoissa syytä ottaa erillisen tarkastelun kohteeksi siten, että rakennusalan asiantuntemus voitaisiin oikeudenkäynnissä hankkia muutoin kuin asianosaisten nimeämällä todistelulla. Sama koskee mahdollisesti myös muita asiatyyppejä, joissa tällä hetkellä esitetään asianosaisten nimeämänä laajasti asiantuntevaa todistelua.

Laamanni Ilkka Lahtinen

Lausunnon ovat valmistelleet käräjätuomari Paula Helin ja käräjänotaari Panu Ståhlberg

Lahtinen Ilkka
Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus